

MEGMARADNI A HATÁRHELYZETBEN

„Szívet kell cserélned, nem égboltot”
(Horatius)

Mielőtt elolvasnánk Böszörményi Zoltán *Regál* című művét, amely idén második kiadásban jelent meg az Irodalmi Jelen Könyvek gondozásában (az első kiadást, amelyet az Ulpius-ház publikált, öt nyelvre fordították le, 2016-ban a Frankfurti Könyvvásárra jelent meg németül), érdemes megismerkednünk a szerző élettörténetével, amely ebben a műben a történet előzményeként szolgál.

Persze, feltételezem, hogy az irodalomban kicsit is jártas olvasónak nem idegen Böszörményi Zoltán neve, illetve a szó szerint regénybe illő, különleges életútja. Az Aradon alapított, fényforrástermékek értékesítésével foglalkozó import-export cégével, majd egy bukaresti gyár megvásárlásával – találó megfogalmazásában – „fényt vitt Romániába”. Ezen felül a Nyugati Jelen és az Irodalmi Jelen folyóirat, az Irodalmi Jelen Könyvek Kiadó finanszírozása révén szellemileg és anyagilag egyaránt évtizedek óta támogatja az irodalmi életet, az alkotóközösségeket, az erdélyi magyarságot (a Nyugati Jelen napilap öt megye szórványmagyarságához jut el rendszeresen).

Hiába tagadnánk, minduntalan keressük a műben az életrajzi ihletettség és a küldetésudat eredetét, nyomait, részletekre vagyunk kíváncsiak, amelyek közelebb visznek bennünket a meneküléshez vezető külső és belső történések megértéséhez, kicsit úgy olvasva a szövegeket, mint egy összeálló nagy regényfolyamot (külön kutatás tárgyát képezheti, hogyan is alakult ki az életművel kapcsolatosan a referenciális olvasás.) A *Regál* különleges helyet foglal el ebben a paradigmában, hiszen egy nagy fordulat előzményeit ismerteti az olvasóval: Böszörményi Zoltán ezúttal, mint fogalmaz, megírta történetének egy epizódját, a Kanadába emigrálás tapasztalatait. De korántsem úgy, ahogy az olvasói elvárásaink alapján gondolnánk, ezért mondhatjuk azt, hogy műfaját és tárgyválasztását illetően egyaránt meglepetés a mű.

Modern lágerregény

A szerzőt, miként a *Darabokra tépve* című regényében is megfigyelhettük, az egész helyett a rész érdekli, arra a hónapokig tartó eseménysorra fókuszál, amely az elindulástól a megérkezésig vezetett. A *modern lágerregény*ként emlegetett szövegben a narrátor egyes szám első személyben beszél el a történetet, mégis alig fedhető fel a subjektív szál. Már az első mondatoknál sejthető, hogy a megírás itt nem lelkigyakorlat, noha végig fennáll a kettősség az események ismertetése és subjektív értékelésük között. Ebben a megközelítésben már most kijelenthetjük, hogy a regény, össz-

hangban a kivándorlás okaival, elérte célját, hiszen azért akar az én-elbeszélő Jugoszlávián át Ausztriáig (Ausztria hozta létre a menekültek befogadására alkalmas intézményrendszert), majd innen Ausztráliába menni, hogy minél messzebb legyen önmagától (közben megtudjuk, hogy végül Kanadába érkezik).

„Magam elől akarok menekülni?” – kérdezi az elbeszélő. A vele készített interjúkban többször elhangzott, hogy nem szerette írni ezt a regényt (ami a műben szereplő sérelmek, megalázások, áruhátságok alapján érthető), és nem is derül ki az olvasó számára, hogy valójában miért szánta rá magát az írásra. A mottó erre a halogatóra és az eseményektől történő érzelmi eltávolodásnak a szükségességére utal: „azzal bibelődöm / hogy a szót / mint eleven madarat / magamba fojtsam”. Amellett, hogy a határhelyzet a *Regál* legfőbb tapasztalata, az eltávolítás a szöveg belső dinamikájában is jól működik, arányos a menekülttáborok belső, olykor gyilkosságig fajuló történéseinek és a hozzá kapcsolt szubjektív értékelésének az ismertetése; a mértéktartás titokzatossággá alakul. A gyakran versképeket idéző kiszólások, rövid, szikár mondatok is emlékeztetnek, máskor pedig szentenciaszerűvé válnak: „Ha jól kezdődik a nap, az ember attól fél, rossz lesz a vége” (111.).

A műfaji előzmények ismeretében (igaz, modern lágerregényt keveset olvashatunk, de a menekült- és munkatáboroknak, illetve az emigrációnak nagy irodalma van) talán nem is az az igazi kérdés, hogyan éri el a határt az elbeszélő, inkább az, ami e mögött van: a külső, ismert okok mellett mi sarkallta arra az elhatározásra, hogy elhagyja szülőhazáját, miben hitt, milyen álmái voltak. A probléma sokoldalúságát jelzi az is, hogy a



szabadságkeresésnek is változatai vannak, a szabadság megtapasztalhatósága kategóriákhoz kötött: másfajta szabadságra jogosult egy politikai menekült, egy gazdasági menekült, és így tovább. Maga az én-elbeszélő is szkeptikus a szabadságot illetően, a *milyen lehetőségeim vannak a szabadságra* kérdést megelőzi a filozófiai közelítés: határozzuk meg először, mit jelent számunkra a szabadság, majd tegyük egyértelművé, hogy milyen szabadságról is beszélünk. Böszörményi akaratszabadságról, fizikai szabadságról, szellemi szabadságról, létszabadságról, mozgásszabadságról,

alkotói szabadságról beszél, de kiemeli azt is, hogy a szabadság azonos a létbizonytalansággal.

Írástechnikai szempontból érdekes a kérdés, hogy egy mai világpolgár hogyan megy vissza a múltba, miként emeli e fizikai és élettörténeti szempontból is viszonylag kis zóna terepét a szöveg (s ily módon az életmű) egyik fő helyszínévé. Mivel főként a láger működését helyezi középpontba, valószínűleg a lehető legkisebb torzítással, a mű dokumentum- vagy tényregényként is olvasható. A szöveg fokozatosan halad e felé a tudatosság felé, az érzelmek helyét átveszi a történések ismertetése, a célpont eléréseért tett erőfeszítések felülírják a belső sérelmeket.

Az idegenség

Műfaji és témabeli sajátosságai mellett a *Regál* közvetve aktuális kérdésekkel is kapcsolatban áll, Kelet-Európa és a befogadó Nyugat ellentéte óhatatlanul mai kérdésekre mutat rá. Mint ahogyan külön szakirodalmat lehelhetünk fel a trianoni utódállamok menekültjeiről, úgy írták be magukat a történelmi és irodalmi emlékezetbe Márai Sándor emigrációs évei, Bodor Ádám *Sinistra körzete* vagy a *Verhovina madarai* című műve. Nem áll távol a *Regáltól* ez a múltbeli párhuzam sem. A menekültkérdésnek mint az idegen kérdésének komoly filozófiai irodalma van, Visky András *Kitelepítés* című műve kapcsán az elűzöttség és kitelepítettség megtapasztalásakor fogalmazta meg a következő tágabb horizontú megközelítést: „a kitelepítés egy univerzális állandó. Kitelepítenek bennünket önmagunkból, a saját intimitásunkból.”¹ Böszörményi Zoltán könyve nem vezet el ilyesfajta megállapításokig, azt is mond-

Pál-Lukács Zsófia

hatjuk, hogy a következtetések megfogalmazásával a mű „adós” marad, az olvasóra bízva ezt a konklúziót, gondolkodásra, vívódásra készíti. Miközben a regény központi motívuma az elvagyodás, nagyon keveset tudunk meg a múlttól és a jövőről is. A múlt inkább negatív emlékek révén jelenik meg, az egy-két elmesélt történetből is érezzük, hogy rossz házasságot hagy maga mögött az elbeszélő, ennek ellenére családjához, gyerekeihez nagyon ragaszkodik, a jövő pedig, mint mindig, bizonytalan, ezért semmi érték nincs hozzárendelve, nem tudjuk, hogyan képzele az elbeszélő, milyen lesz. Igaz ez a beszélő neveket viselő mellékszereplőkre is, az ő karakterük, szemben a főhősével, szándékosan kevésbé kidolgozott.

A kivándorlás története során közvetlenebb erkölcsi dilemmákkal is találkozhat az olvasó. A megcsalás motívuma, amely maga az elbeszélő is viaskodik, vagy az eltökéltség, a munka, a cselekvés és a hozzá rendelt szorgalom mint az önmegvalósulás motívuma ehhez az értelmezéshez áll közel, miközben a szöveg fő szervezője a kiszolgáltatottság, ellenőrzöttség marad: „Azt is le tudják ellenőrizni, hogy ki leszek?” (35.) – teszi fel a kérdést az elbeszélő még a történetmesélés elején. Talán semmi nem magyarázza meg jobban a mű által megfogalmazódó kérdéseket, mint a főszövegben idézett Horatius-gondolat, ami a *Regál* egyik legfőbb tanulságát hordozza: „Szívet kell cserélned, nem égboltot” (164.).

Böszörményi Zoltán: *Regál. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad, 2022*

¹ https://konyvesmagazin.hu/nagy/visky_andras_kitelepites_interju.html



A csikrákosi templomtorony északi oldala az 1970-es évek elején és ma. Stilizált agancsú szarvastehén előtte pálmászerű életfával és spirális jelképpel (Vécsey magyarázata)

